نشریه هنرهای زیبا-هنرهای تجسمی دوره ۱۹، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۳

تزئینات گره‌چینی در بناهای محله خانه‌بر ماسوله

حسن ستاری ساربانقلی*[1]، سعید حسن پور لمر[2]

[1] استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.

[2] دانش آموخته کارشناسی ارشد معماری، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال، خلخال، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۱۰/۲۱، تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۱۲/۱۱)

چکیده

گره‌چینی، هنر ایرانی در رده تزئینات هندسی قرار دارد. نظم ساختارهای هندسی‌ای که با نظام مشخصی تکرار می‌شوند؛ بازآفرینی مداومِ متشابه، ولی نه همسانِ الگوهای خاصِ تزییناتی در هنر گره‌چینی، چشم را می نوازند. پژوهش حاضر با هدف مطالعه تزئینات گره‌چینی به کار رفته در محله خانه‌بر ماسوله تدوین گشته است. طرح گره‌چینی مشتمل بر کتیبه‌ها و حاشیه‌های آن در محله خانه‌بر ماسوله، مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. روش پژوهش در این تحقیق بر مبنای مطالعات میدانی و با حضور عینی در محل و مشاهده مستقیم از بناها و تزئینات و تصویربرداری از آنها و در نهایت تبدیل تصاویر به فایل‌های اتوکدی با مقیاس جهت تحلیل‌های بعدی بوده است. تحقیق در پی یافتن الگوهای حاکم بر نظام تزییناتی گره‌چینی‌ها در محله خانه‌بر ماسوله بوده است. نتایج حاکی از تحقیق، نشان‌دهنده آن است که در محله خانه‌بر، سی و یک الگوی گره‌چینی وجود دارد. گره چینی عمدتاً در قسمت بازشوها به صورت اُرسی، بَریَه، سر بَریَه و یا پنجرهای تلفیقی استفاده شده است. الگوهای بکار رفته در کتیبه‌ها نیز تنوع بیشتری را نسبت به الگوهای حاشیه داراست.

واژه‌های کلیدی

تزیینات معماری ایران، شهرک تاریخی ماسوله، گره‌چینی، الگوهای گره چینی، محله خانه‌بر ماسوله، هندسه.

* نویسنده مسئول: تلفن: ۰۹۱۴۳۱۳۴۲۶۹، نمابر: ۰۴۱۱-۳۳۲۸۵۶۰، E-mail: sattari@iaut.ac.ir .

مقدمه

در هنر ایرانـــی، صورت‌های گوناگونی از خـــردورزی و منطق ریاضی مبتنی بر فهم هندسی نمود و بروز یافته است. از مهم‌ترین تزیینات هندسی در اندیشه ایرانی که منطق و زبان خاص خود را در ساحت‌های گوناگون هنری عیان ساخته است؛ تزیینات مختلف گره‌چینی بوده اســـت. مناطق بکری از ســـرزمین ما ایران شاهد جلوه‌گری‌های گونه‌گون این هنر در ســـاحت‌های مختلف هنری بوده‌اند. منطقه ماسوله جزو مناطق زیستی‌ای است که تمرکز این هنر در نمـــود بصری دیواره‌ها و جداره‌هـــا و چهارچوب‌های در و پنجره‌ها و بازشـــوها، جلوه خاصی به این شهر بخشیده است. آثار هنری تزییناتی گره‌چینی در الگوها و فرم‌ها و اشـــکال مختلف در محلات شهرک تاریخی ماسوله ظاهر شده است. متاسفانه بیم این مـــی رود که این هنر به مرور ایام دســـتخوش تخریب و دگرگونی حاصل از ســـاخت و سازهای سریع و شتابان رشد شهری ناشی از رونق گردشگری منطقه شـــده و الگوهای اصیل هنر ایرانی حاکم بر این هنر به ورطه فراموشـــی ســـپرده شود. این پژوهش با هدف مستندسازی و مستندنگاری و تلاش در بازفهم و بازترسیم الگوهای گوناگون حاکم بر تزیینات گره‌چینی شهرک تاریخی ماسوله تدوین شـــده است. به لحاظ محدودیت‌های حاصل از تحقیق و نیز وجود بیشترین تعداد الگوهای گره‌چینی موجود در محله خانه‌بر ماسوله و همچنین قدمت بیشـــتر این محله، انواع تزیینات گره‌چینی در بناهای این محله، مورد کنکاش و تحقیق و بازترســـیم دقیق قرار گرفت تا انواع الگوها و شاخص‌های تزییناتی و نیز طرح حاشیه چپ و راست، طرح حاشیه بالا و پایین، طرح میانی، طرح کلی تزئینات گره‌چینی بازشـــوها اعـــم از پنجره ســـربَریَه (روزن کوچک بالای پنجره)؛ پنجره بَریَه (پنجره بزرگ)؛ پنجره ترکیبی (پنجره‌هایی که دارای بریه و سربریه می‌باشند)؛ حاصل گردد.

روش پژوهش

شهرک تاریخی ماسوله از نمونه‌هایی است که در آن استفاده گســـترده از هنر گره‌چینی در بازشـــوهای فضاهای ابنیه صورت گرفته است. روش تحقیق به کار گرفته شده است در این مطالعه، ترکیبی از شـــیوه های روش میدانـــی و روش توصیفی-تحلیلی بوده است. در بخش روش میدانی به صورت پیمایشی و مشاهده مســـتقیم از بناها، تزئینات و تصویربرداری از آنها، تبدیل تصاویر به فایل‌های اتوکدی صورت گرفته است. همچنین برای توصیف و فهـــم الگوهای حاصله از کنکاش و ترســـیم گـــره چینی های حاصل از مرحله نخست، از روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از ابزار مطالعات کتابخانه‌ای، اســـتفاده گردیده است. در این راستا تمام خانه‌ها و بناهای موجود در محله خانه‌بر که دارای تزئینات گره‌چینی می‌باشـــد، مورد بررسی قرار گرفته است. لازم به ذکر است خانه‌هایی که فاقد گره‌چینی بوده اند از جامعه آماری کنار گذاشته شده و بیست و دو نمونه از ابنیه موجود به صورت موردی، مطالعـــه و اطلاعات گره چینی بناها اســـتخراج گردیده اســـت.

حضور تزیینات گره‌چینی درهنر ایرانی

تزئینـــات اصول و ضوابـــط خاصی دارند کـــه مهم‌ترین آنها عبارت اســـت از: هماهنگی بین طرح، نقش و رنگ؛ نحوه ارتباط تزئینات با ســـطوح مختلف و فضاهای داخلی و خارجی؛ کیفیت مواد و مصالح کاربردی بـــه همراه اجرای دقیق؛ اهمیت و ارزش عناصـــر تزئینی...؛ میزان کیفیت، پختگـــی وخلاقیت طراحان و اســـتادان(مکی نژاد، ۱۳۸۸، ۴). تزئینات درهنرهای اسلامی به طورکلی به ســـه قسم گیاهی، هندســـی وکتیبه‌ای قابل تقسیم اســـت. تزئینـــات هندســـی را در ایران گره‌چینی یا گره‌ســـازی می‌نامند و معمولاً ترکیبی است از شمسه‌ها و قطعات چندضلعی که در ترکیبی موزون با یکدیگر قرار گرفته‌اند (صاحب محمدیان و فرامرزی، ۱۳۹۱، ۷۰). تزئینات معماری اسلامی دو وجه عمده کاربردی مادی و مفهومی معنایی دارد(شـــعرباف، ۱۳۸۵). هنر گره‌ســـازی علاوه بر معماری در اغلب هنرهای دســـتی و سنتی ایران بمانند سنگ‌تراشـــی، درودگری، منبت‌کاری، خاتم‌کاری، فلـــزکاری، قلم‌کاری روی فلز، ســـفال‌کاری، قالی‌بافی، قلم‌کاری روی انـــواع پارچه، صحافی و غیره دیده می‌شـــود (زُمَرشـــیدی، ۱۳۶۵). گره‌چینی ایرانی... به نقوش هندسی تکیه دارد (کیانمهر و خزایی، ۱۳۸۵). گره، مجموعه‌ای از شکل‌های مختلف هندسی اســـت (سامانیان، ۱۳۸۷، ۷). گره‌ها بافت‌های پیچیده‌ای هستند که همگی ترکیبی منظم و همگن دارند و می‌توانند از همه ســـو گســـترش یابند (نوایی، ۱۳۷۴، ۴۵). هر نقش گره دارای زمینه یا قالب و آلت گره اســـت... یعنی از کثرت به وحدت رســـیدن، وحدتی در تعادلی هنرمندانه (امیرغیاثوند، ۱۳۸۲، ۳۷). یکی از خصوصیات بارز گره که موجب شـــده است در طول تاریخ هزار ساله خود زنده و پویا بماند، خاصیت زایندگی و تنوع پذیری آن اســـت (رئیس زاده و مفیـــد، ۱۳۷۴). واژه گره در لغت به معنی به هم پیچیدگی نخ و ریســـمان و بند و چین و شـــکن و شکنج است. گره‌چینی که از ترکیب دو واژه «گره» و «چین» به وجود آمده اســـت، در لغت معنایی معـــادل پیچیدگی همراه با چین و شـــکن دارد. در تعریفی دیگر گره‌چینی عبارت است از ترکیبی هماهنگ از شـــکل‌های هندسی به هم پیچیده، موزون و جاذب که با اســـتفاده از خط‌های راست شکل گرفته است (نجیب اغلو، ۱۳۸۰، ۱۳۰). گره‌سازی نوعی هنر تزئین با اشکال هندسی است (شفایی، ۱۳۸۰). سطح گره‌چینی یا مشبک، از فضای پر و خالی

تشکیل شده است، به نوعی که از یک سو بتوان سوی دیگر آن را دید، گره‌چینی یا شباک نیز نامیده می شود (تهرانی، ۱۳۸۶، ۵۴).

شهرک تاریخی ماسوله

شهر تاریخی ماسوله در استان گیلان و در فاصله ۶۰ کیلومتری غرب شهرستان رشت (مرکز استان) با وسعتی برابر۱۶ هکتار در منتهی الیه غرب رشته کوه‌های البرز (کوه‌های تالش)، در عرض جغرافیایی ۹َ °۳۷ شمالی و طول جغرافیایی ۵۹َ °۴۸ شرقی در ارتفاع ۱۰۵۰ متری از سطح دریای آزاد با اختلاف بیش از ۱۲۰ متر بین بالاترین نقطه آن واقع شده است (پایگاه میراث فرهنگی و گردشگری شهر تاریخی ماسوله، ۱۳۸۶، ۱۰). ماسوله منطقه‌ای است کوهستانی که در جنوب غربی فومن قرار گرفته و از شمال غربی به ماسال، از مغرب به خلخال، از جنوب به پشت کوه خمسه، و از دیگر جهات به فومن محدود است (رابینو، ۱۳۵۷، ۲۱۱). عمر بناها و منازل موجود ماسوله از دوره زندیه، قاجاریه و پهلوی قدیمی‌تر نیست، اما بنظر می‌رسد که روستای فعلی تداوم سنت معماری روستای ایران در دوره ساسانی باشد (اصلاح عربانی، ۱۳۸۴، ۵۴۸). محلات ماسوله که امروز بیش از ۳۵۰ باب خانه و مغازه را در خود جای داده و اغلب دارای مسجد نیز می‌باشد، می‌توان در پنج محلهٔ بزرگ و شش محله کوچک مشخص نمود که عبارت‌اند از محله مسجدبر: که بزرگ‌ترین محله ماسوله می‌باشد. محله خانه‌بر: این محله که بزرگ‌ترین جمعیت قمردره را در خود جای داده، در مشرق شهر قرار دارد، قدمای ماسوله این محله را بخاطر وجود چشمه‌های زیاد خُنی وَر نامیدند و بعضی‌ها هم معتقد بودند به علت ازدحام جمعیت که در آن محله گرد آمده بودند، آنجا را خانی وَر (محل سکونت هزار خانه وار) نامیدند (تمدن ماسوله، ۱۳۹۲، ۹۳). محله کشه سر: دارای دو بخش کشه سر علیا(بالا) و کشه سرسفلی(پایین) می‌باشد. اسد محله: در شمال غربی بازار ماسوله قرار گرفته است. ریحانه‌بر: این محله در غرب و جنوب غربی بازار ماسوله قرار گرفته است (پندی، ۱۳۸۸، ۴۹). ماسوله تنها روستایی است که ورود وسایل موتوری به محلات آن ممنوع است. معماری این روستا یکپارچه و پیوسته است که از کنار رودخانه‌های ماسوله به صورت پلکانی به طرف شمال کشیده شده و معمولاً پشت بام یک خانه، حیاط خانه بعدی است که بالاتر از آن ساخته شده است. ورود و خروج به این روستا فقط از طریق عبور از بام خانه‌ها امکان‌پذیر بوده و عبور مردم حتی چهارپایان از بام این خانه‌ها بدون اعتراض صاحب‌خانه انجام می‌شود. این موضوع از دیر باز جزو قراردادهای اجتماعی حاکم بر ماسوله بوده است (دایی، ۱۳۸۷، ۸). پس از بررسی میدانی در شهرک تاریخی ماسوله، تزئینات گره‌چینی محله خانه‌بر مورد بررسی قرار گرفت. محله خانه‌بر، محله کشه سر علیا، کشه سر سفلی، در دورترین قسمت از بافت بازار و مسیر اصلی(خیابان) قرار گرفته‌اند. در نتیجه کمترین دخل و تصرف انسان در بافت معماری و ترئینات محلات نام برده اعمال گردیده است. در تحقیق کنونی کوشش شده است تا الگوی مشخصی برای تزیینات گره‌چینی محله خانه‌بر ماسوله ارائه گردد.

تزئینات گره چینی موجود در ابنیه شهرک ماسوله

جدول۱- آنالیز و موقعیت قرار گیری تزئینات (گره چینی)، انواع بازشوها در پلان و نمای ساختمان های محله خانه‌بر شهرک تاریخی ماسوله.

انواع باز شوهای موجود در بناهای شهرک تاریخی ماسوله	موقعیت قرارگیری گره چینی در نمای ساختمان شهرک تاریخی ماسوله	بررسی و قرار گیری گره چینی در پلان ساختمان شهرک تاریخی ماسوله
1 اُرسی: پنجره های بالا رونده. 2 سر بریه: پنجره کوچک و ثابت. 3 بریه: پنجره بزرگ و متحرک.	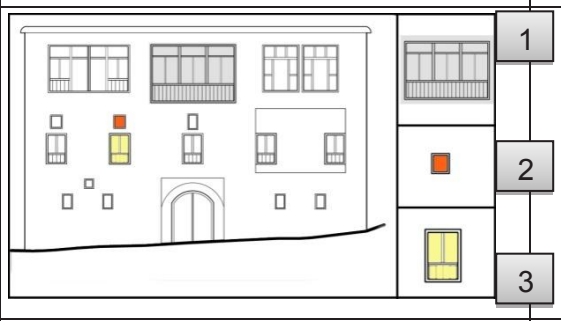	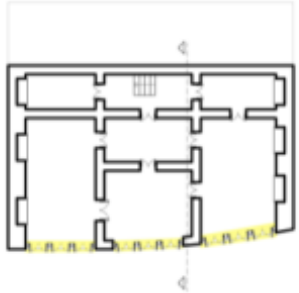

شماره	کاربری بنا	بررسی گره چینی سربریه	ترسیم گره چینی بنا	بررسی گره چینی سربریه
۱	مسکونی	A- گره‌آلت جعفری چو خطی B-گره مربع مستطیل 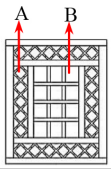	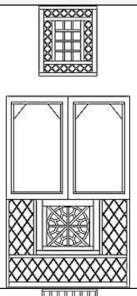	A - گره هفت و هشت ساده B- گره شمسه هشت 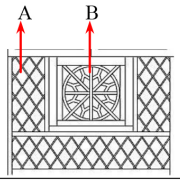
۲	مسکونی	A-گره مربع مستطیل 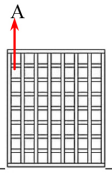	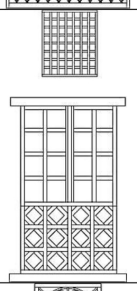	A-گره مربع لوزی حصیری 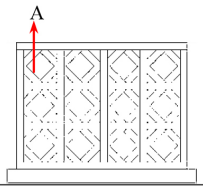
۳	مسکونی	A-گره‌قواره بری با طرح بته جقه 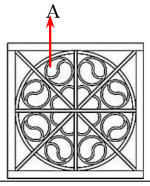	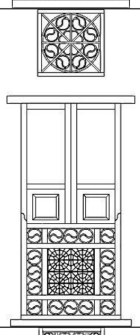	A-گره قواره‌بری با طرح بته جقه B- گره شمسه هشت مربع 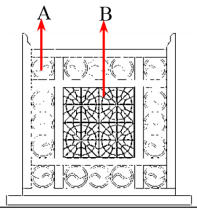
۴	مسکونی 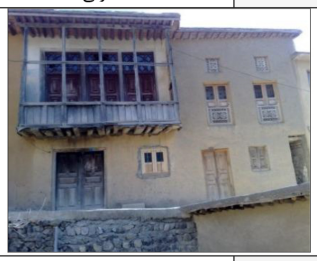	A-گره‌قواره بری با طرح بته جقه B- گره چهار لنگه در زمینه دور تمام C- گره شمسه هشت مربع 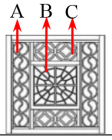	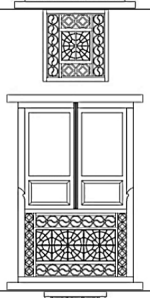	A-گره چهارلنگه در زمینه دور تمام B-گره شمسه هشت مربع C- گره قواره بری با طرح بته جقه 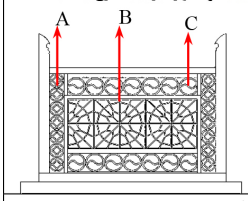
۵	مسکونی 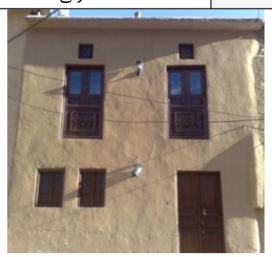	A- گره چهار قل 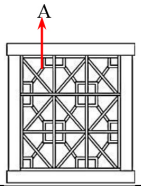	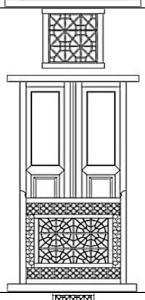	A-گره‌قواره بری با نقش فلس ماهی B-گره شمسه هشت مربع C-گره هشت چهار لنگه تخمدار 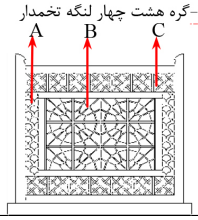
۶	مسکونی	A-گره چهار قل 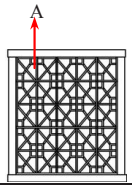	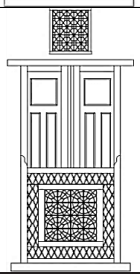	A-گره هفت و هشت ساده B- گره هشت چهار لنگه 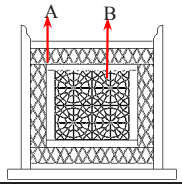

شماره	کاربری بنا	بررسی گره چینی سربریه	ترسیم گره چینی بنا	بررسی گره چینی سربریه
۷	مسکونی	A-گره هشت پر (گل هشت پر) 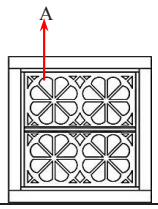	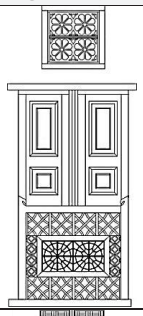	A-گره هشت چهار لنگه B-گره شمسه هشت مربع C-گره چهار لنگه در زمینه دور تمام 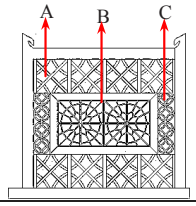
۸	مسکونی	A-گره آلت لغت مستطیل مربع 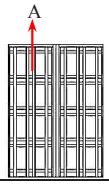	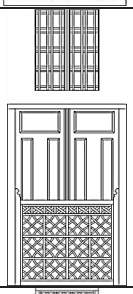	A-گره مربع لوزی حصیری B-گره هشت چهار لنگه تخمدار 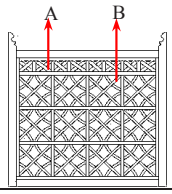
۹	مسکونی	A-گره هشت چهار لنگه تخمدار B-گره مربع لوزی حصیری 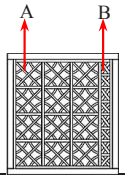	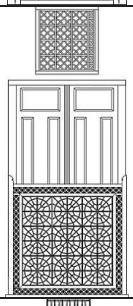	A-گره چهار لنگه زمینه دور تمام B-گره شمسه هشت مربع 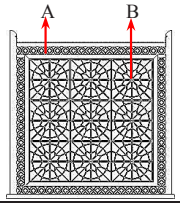
۱۰	مسکونی 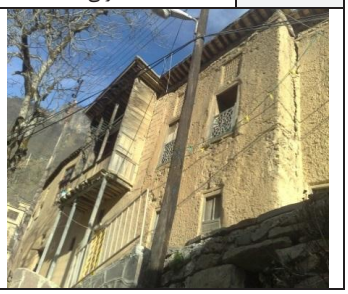	A-گره آلت لغت مستطیل مربع 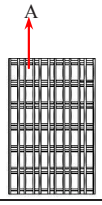	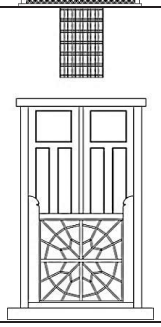	A-گره شمسه هشت مربع 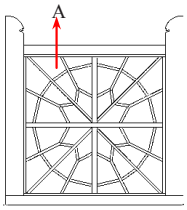

جدول۳- بررسی گره چینی پنجره سربَریَه (روزن کوچک بالای پنجره، بَریه می باشد).

شماره	طرح حاشیه چپ و راست		طرح حاشیه بالا و پایین		طرح میانی		طرح کلی تزئینات	تصویر بنا
۱		- گره آلت چینی بند رومی - گره قواره بری با نقش فلس ماهی		گره آلت چینی بند رومی	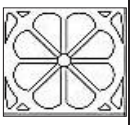	گره هشت پر (گل هشت پر)	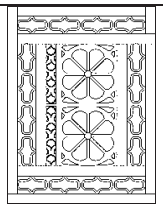	
۲	-	-	-	-		گره مربع مستطیل	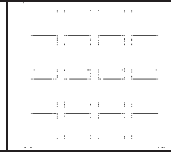	

شماره	طرح حاشیه چپ و راست		طرح حاشیه بالا و پایین		طرح میانی		طرح کلی تزئینات	تصویر بنا
۳	-	-	-	-	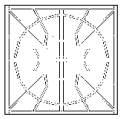	گره شمسه هشت مربع	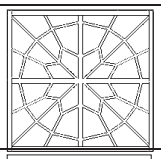	
۴	-	-	-	-	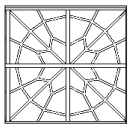	گره شمسه هشت مربع	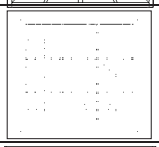	
۵	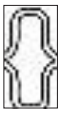	گره آلت چینی بند رومی		گره آلت چینی بند رومی	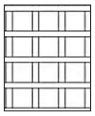	گره مربع مستطیل	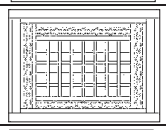	
۶	-	-	-	-	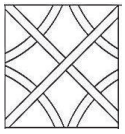	گره هشت چهار لنگه تخمدار	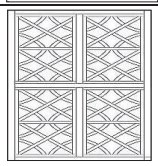	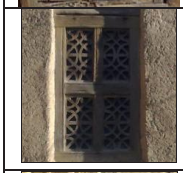
۷	-	-	-	-	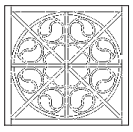	گره قواره بری با طرح بته جقه	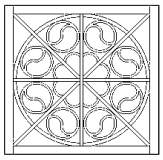	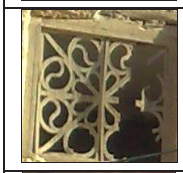
۸	-	-	-	-	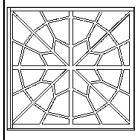	گره شمسه هشت مربع	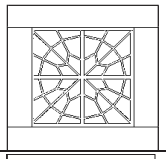	
۹	-	-	-	-	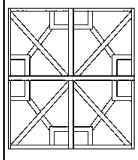	گره چهار قل	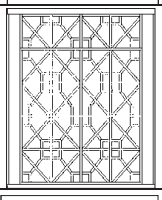	
۱۰		گره قواره بری با نقش فلس ماهی	-	-	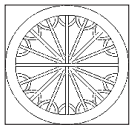	گره شمسه دوازده هشت	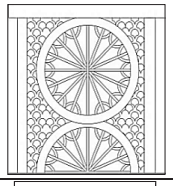	
۱۱		گره چلیپا		گره چلیپا	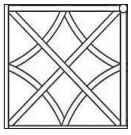	گره هشت چهار لنگه تخمدار	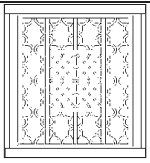	
۱۲	-	-	-	-	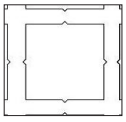	گره هشت چهار لنگه هشت بازو بندی	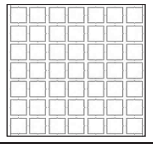	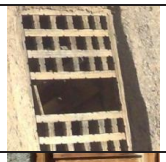
۱۳	-	-	-	-	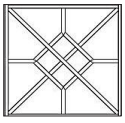	گره هشت صابونک	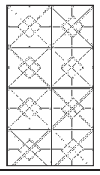	

شماره	طرح حاشیه چپ و راست		طرح حاشیه بالا و پایین		طرح میانی		طرح کلی تزئینات	تصویر بنا
۱۴		گره آلت چینی بند رومی	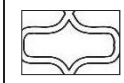	گره آلت چینی بند رومی	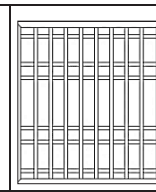	گره آلت لغت مستطیل مربع	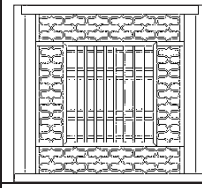	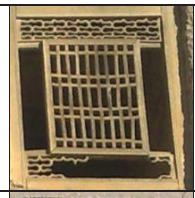
۱۵	-	-	-	-	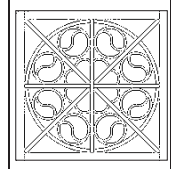	گره قواره بری با طرح بته جقه	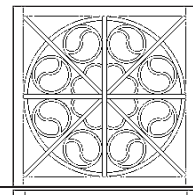	
۱۶	-	-	-	-	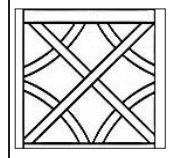	گره هشت چهار لنگه تخمدار	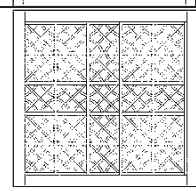	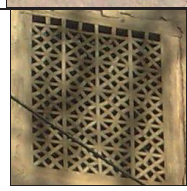
۱۷	-	-	-	-	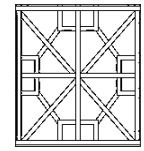	گره چهار قل	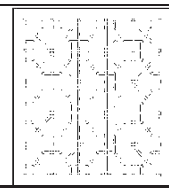	
۱۸		گره شش حصیری	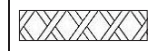	گره شش حصیری	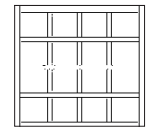	گره مربع مستطیل	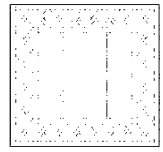	
۱۹	-	-	-	-	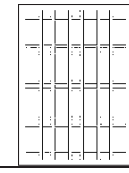	گره آلت لغت مستطیل مربع	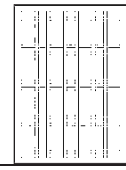	
۲۰	-	-	-	-	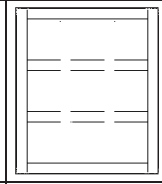	گره مربع مستطیل	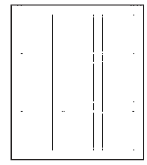	
۲۱	-	-	-	-	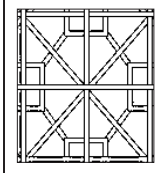	گره چهار قل	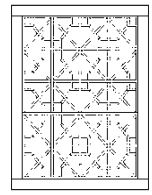	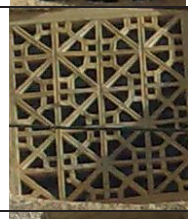
۲۲		گره قواره بری با طرح بته جقه		گره قواره بری با طرح بته جقه	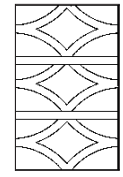	گره قواره بری لوزی	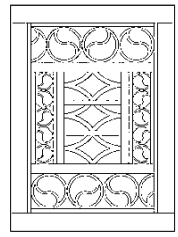	

جدول۴- بررسی گره چینی پنجره بَریّه (پنجره بزرگ).

شماره	طرح حاشیه چپ و راست		طرح حاشیه بالا و پایین		طرح میانی		طرح کلی تزئینات	تصویر بنا
۱	گره بازو بندی نیم هشت چهار مربع		گره بازو بندی نیم هشت چهار مربع		گره مربع مستطیل			
۲	- قواره بری با طرح بته جقه - گره هشت پر (گل هشت پر)		-		گره قواره بری با طرح بته جقه			
۳	گره هشت چهار لنگه تخمدار		گره چهار لنگه تخمدار		گره شمسه هشت			
۴	-	-	گره هشت چهار لنگه تخمدار		گره شمسه هشت مربع			

جدول۵- بررسی اُرسی و گره چینی محله خانه‌بر ماسوله.

تصویر اُرسی	طرح اُرسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرسی
		کتیبه	باز	یک	دو	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک شمسه دار
		تزئینات کتیبه	قواره بری با طرح بته جقه	A- قواره بری با طرح بته جقه B- قواره بری نیم دایره C- شمسه هشت مربع D- قواره بری با طرح بته جقه			
		حاشیه	قواره بری نیم دایره				
		پاخور	ساده				

تصویر اُرسی	طرح اُرسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرسی
		کتیبه	باز	یک	دو	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک شمسه دار
		تزئینات کتیبه	فاقد تزئینات	A- گره هشت چهار لنگه تخمدار B- شمسه هشت C- چهار لنگه در زمینه دور تمام			
		حاشیه	گره هشت چهار لنگه تخمدار				
		پاخور	ساده				

تصویر اُرُسی	طرح اُرُسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرُسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرُسی
	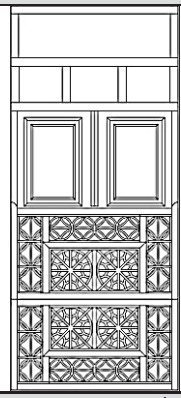	کتیبه	باز	یک	دو	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک شمسه دار
		تزئینات کتیبه	فاقد تزئینات	A- چهار لنگه در زمینه دور تمام B- شمسه هشت			
		حاشیه	گره چهار لنگه تخمدار				
		پاخور	ساده				

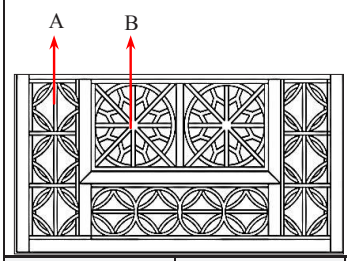

تصویر اُرُسی	طرح اُرُسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرُسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرُسی
	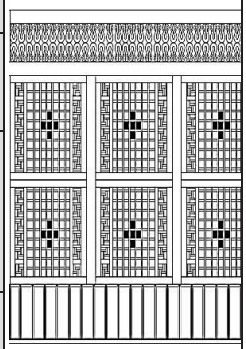	کتیبه	باز	سه	دو	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک ساده
		تزئینات کتیبه	قواره بری با طرح قو	A-قواره بری با طرح قو B- گره آلت کاری خفته راسته رو- وارو. C- گره مربع مستطیل			
		حاشیه	گره آلت کاری خفته راسته رو- وارو.				
		پاخور	ساده				

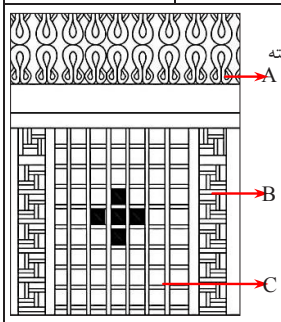

تصویر اُرُسی	طرح اُرُسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرُسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرُسی
	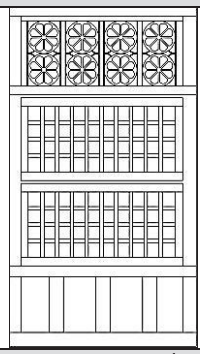	کتیبه	باز	یک	دو	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک ساده
		تزئینات کتیبه	گره هشت پر	A- گره هشت پر (گل هشت- پر). B-گره مربع مستطیل			
		حاشیه	فاقد حاشیه				
		پاخور	ساده				

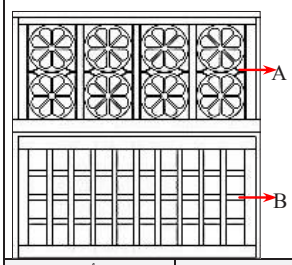

تصویر اُرُسی	طرح اُرُسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرُسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرُسی
	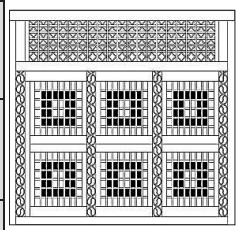	کتیبه	باز	سه	دو	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک ساده
		تزئینات کتیبه	هشت چهار لنگه	A- هشت چهار لنگه B- گره مربع مستطیل C- قواره بری با طرح بته جفه			
		حاشیه	قواره بری با طرح بته جفه				
		پاخور	ساده				

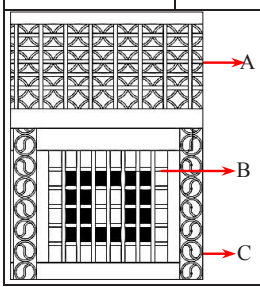

تصویر اُرسی	طرح اُرسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرسی
	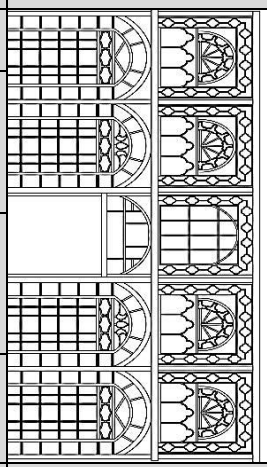	کتیبه	باز	پنج	یک	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک ساده
		تزئینات کتیبه	قواره بری تُو در تُو				
		حاشیه	قواره بری بند رومی				
		پاخور	ساده				

A- قواره بری تُو در تُو
B- قواره بری با طرح خورشید
C- قواره بری بند رومی
D- گره آلت لغت مستطیل مربع

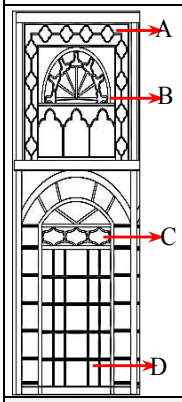

تصویر اُرسی	طرح اُرسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرسی
	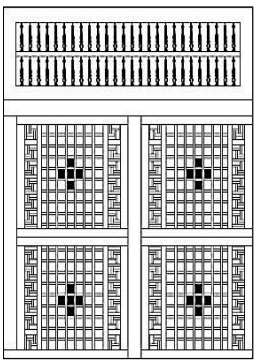	کتیبه	باز	دو	دو	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک ساده
		تزئینات کتیبه	گره میله ای				
		حاشیه	گره آلت کاری خفته راسته رو- وارو				
		پاخور	ساده				

A- گره طرح میله ای
B- گره آلت کاری خفته راسته رو- وارو.
C- گره مربع مستطیل

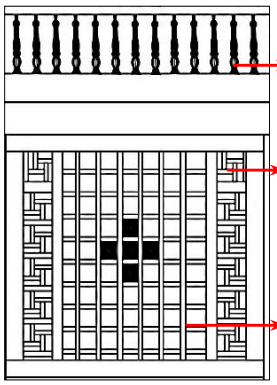

تصویر اُرسی	طرح اُرسی برداشت شده از بنا	اجزا تشکیل دهنده اُرسی		تعداد درک	تعداد تکه	نوع پاتاق یا کتیبه	نوع اُرسی
	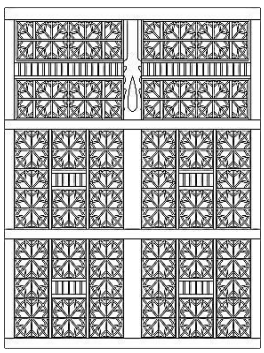	کتیبه	باز	دو	سه	صاف، عبور دهنده نور	ارسی مشبک شش دوازده الماس تراش
		تزئینات کتیبه	گره شش دوازده الماس تراش				
		حاشیه	فاقد حاشیه				
		پاخور	ساده				

A- گره شش دوازده الماس تراش.
B- گره میله ای

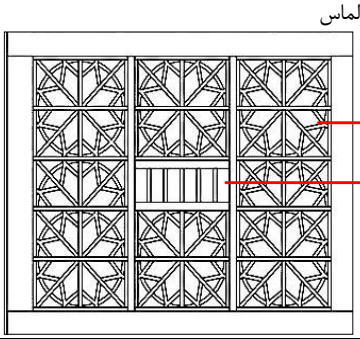

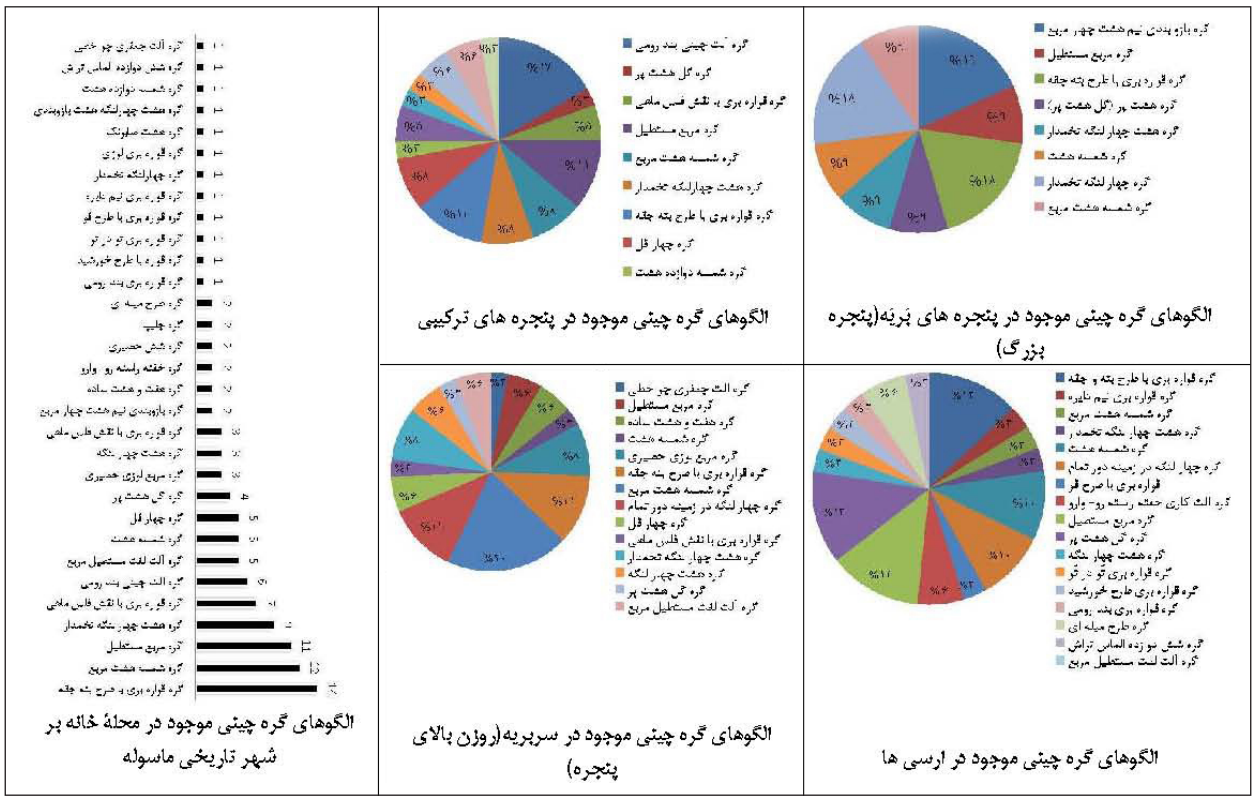

نمودار ۱ تا ۴- نمودارهای مربوط به الگوهای گره‌چینی در محله خانه‌بر ماسوله.

نتیجه

بهره‌گیری از هنر گره‌چینی در بناهای سنتی شهرک تاریخی ماسوله، قدمتی بیش از ۸۰۰ سال دارد. گره‌چینی عمدتاً در شهرک تاریخی ماسوله در قسمت بازشوها (پنجره‌ها) به صورت اُرسی، بَریَه، سر بَریَه استفاده شده است. تحقیق بیانگر بهره‌گیری از سی و یک الگوی گره‌چینی در محله خانه‌بر شهرک تاریخی ماسوله می‌باشد که بیشترین تنوع را در بین محلات ماسوله دارا می‌باشد. الگوهای گره‌چینی قواره بری با طرح بته جقه، شمسه هشت مربع، مربع مستطیل، هشت چهار لنگه تخمدار و قواره بری با نقش فلس ماهی بیشترین میزان کاربرد را به خود اختصاص داده‌اند. در بررسی میزان الگوهای گره‌چینی به کار رفته در پنجره‌های ترکیبی نیز چهارده الگو مشاهده گردید که بیشترین الگو را به لحاظ کاربرد گره آلت جعفری و سپس گره‌های مربع مستطیل و هفت و هشت ساده دارا بوده‌اند. در بررسی میزان الگوهای به کار رفته در سربریه روزن بالای پنجره نیز گره آلت چینی بند رومی و سپس گره‌های مربع مستطیل و قواره بری با طرح بته جقه، بیشترین میزان کاربرد را داشته‌اند. در بررسی میزان الگوهای به کار رفته در بریه پنجره بزرگ نیز گره بازوبندی نیم هشت چهار مربع و سپس گره‌های قواره بری با طرح بته جقه و چهارلنگه تخم‌دار بیشترین میزان استفاده را دارا بوده‌اند. در بررسی میزان استفاده از الگوهای به کار رفته گره‌چینی در طراحی ارسی‌ها نیز مشخص گردید که بیشترین استفاده از سه الگوی گره قواره بری با طرح بته جقه و نیز گره گل هشت پر و همچنین گره مربع مستطیل به میزان یکسان، صورت گرفته است. الگوهای بکار رفته در کتیبه‌ها غالباً شمسه هشت مربع می‌باشد. بیشترین الگوی بکار رفته در حاشیه‌ها نیز گره چهار لنگه در زمینه دور تمام بوده است. وجود الگوهای بسیار متنوع گره‌چینی، همراه با ترکیب‌بندی‌های متنوعی که از کنار هم قرارگیری این الگوها و اشکال در زمینه‌های شامل طراحی کتیبه‌ها و نقش‌های حاشیه همراه بوده است؛ تنوع تزییناتی بصری غنی‌ای، به شهرک تاریخی ماسوله بخشیده است. مطالعاتی از این دست ضمن حفظ و پاسداشت و مستندسازی الگوهای بصری و تجسمی موجود در هنر گره‌چینی ایرانی، به بازتولید متنوع این نقوش در هنرهای تجسمی دوران معاصر نیز کمک می‌نماید.

فهرست منابع

اصلاح عربانی، ابراهیم (۱۳۸۴)، *کتاب گیلان*، جلد یک، گروه پژوهشگران جوان، تهران.

امیرغیاثوند، محبوبه (۱۳۸۲)، *هنر گره‌چینی در معماری*، انتشارات تکوک زرین، تهران.

پایگاه میراث فرهنگی ماسوله (۱۳۸۶)، *کتاب ماسوله*، نشر فرهنگ ایلیا، رشت.

پندی، کیوان (۱۳۸۸)، *ماسوله نگین ایران زمین*، انتشارات طاعتی، رشت.

تهرانی، معصومه (۱۳۸۶)، معرفی نورگیرهای گره‌چینی در معماری سنتی ایران، *فصلنامه رشد آموزش هنر*، پاییز ۱۳۸۶، شماره ۱۱، صص ۵۰-۵۵.

تمدن ماسوله، حمزه (۱۳۹۲)، پژوهش *۲۶۰۰ساله ماسوله مستندی بر تاریخ ۱۳۰۰ساله*، انتشارات دهسرا، رشت.

دایی، نادر (۱۳۸۷)، *ماسوله چشم اندازی در مه*، انتشارات نخست، تهران.

رابینو ه- ل (۱۳۵۷)، *ولایات دارالمرز ایران گیلان*، ترجمه خمامی زاده جعفر، انتشارات طاعتی، رشت.

رئیس زاده، مهناز و مفید، حسین (۱۳۷۴)، *احیای هنرهای از یاد رفته*، انتشارات مولی، تهران.

زمرشیدی، حسین (۱۳۶۵)، *گره‌چینی در معماری اسلامی و هنرهای دستی*، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.

سامانیان، صمد (۱۳۷۸)، هندسه *نقوش اسلامی*، آموزش های فنی و حرفه ای رسمی، انتشارات موسسه فرهنگی هنری شقایق روستا، تهران.

شفایی، جواد (۱۳۸۰)، *هنر گره سازی در معماری و درودگری*، جلد دوم، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، تهران.

شعرباف، اصغر (۱۳۸۵)، *گره و کاربندی*، به اهتمام مهدی مکی نژاد، انتشارات فرهنگستان هنر، تهران.

صاحب محمدیان، منصور و فرامرزی، سینا (۱۳۹۱)، مقایسه نظم شبه تناوبی شاه گره با ساختار شبه بلوری سیلیکون، *نشریه علمی پژوهشی هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی*، دوره چهارم، شماره ۵۰، پاییز ۱۳۹۱، صص ۶۹-۸۰.

کیانمهر، قباد و خزایی، محمد (۱۳۸۵)، مفاهیم و بیان عددی در هنر گره‌چینی صفوی، *کتاب ماه هنر*، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۵، شماره ۹۱ و ۹۲، صص ۲۶-۳۹.

مکی نژاد، مهدی (۱۳۸۸)، *تاریخ هنر ایران در دوره اسلامی تزئینات معماری*، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها(سمت)، تهران.

نجیب اغلو، گل رو (۱۳۸۰)، هندسه و *تزئین در معماری اسلامی*، ترجمه مهرداد قیومی بید هندی، انتشارات روزبه، تهران.

نوایی، کامبیز (۱۳۷۴)، نکاتی پیرامون نقوش اسلامی، *نشریه علمی پژوهشی صفه*، سال پنجم، شماره نوزده و بیست، صص ۴۵-۵۳.